

ידי הידועות שבספריו של זינון⁴). קלין השתדל לקבע את מקומות האристות הגדולה בבית-ענת⁵ ולעקוב אחרי האристות שבבשנ, החל מימי הירודס בפרק זמן של שלוש מאות שנה בקרוב, ואחרי האристות שבג'יל. במאמר שני⁶ בדק קלין את עקבות האристות בסביבות ירושלים ובעבר הירדן. אף-על-פי שהעקבות האלה דלים הם, מכל מקום נודעת חטיבת רבה עצם הכלל, שהמשק החקלאי היהודי בא"י בימי הבית השני התנהל במידה רבה בשיטת האристות הגדולה, رغم השלטונות הרומיים ירששו ואחיו בו מאות שנים. — לבסוף כדי להעיר על המאמר שפרשם קלין על "עשרים וארבעה בולאות שביהודה"⁷). הפירוש שנותן קלין למלה "בולה" אינו נכון. אולי אין הטעות הזאת שוללת מעיקר הדברים את ערכם המדעי. קלין קבע כאן את גבולות שטח יהודה שבו נחלקו המלחמות ערב חורבן הבית השני והראה, כי היישוב היהודי כאן היה גדול וכי גדול היה גם החורבן. פרופ' שמואל קלין ז"ל הוסיף כמה הנחות-יסודות לחקירת תקופת הבית השני, שיש למונתו על נכסינו כאן ברזל של חקירה העברית החדשה.

(4) השווה את מאמרו של ציריקובר, תרביין, שנה ד', ע' 226 ולהלאה, 354 ולהלאה.

(5) ידיעות ב', חוברת ג', ע' 3 ולהלאה.

(6) שם, תרציה, חוברת ד', ע' 109 ולהלאה.

(7) מאמריהם לזכרון צ. פ. חיים, ע' 280 ולהלאה.

לדמותו של הפרופ' שמואל קלין ז"ל *

מאת שמואל ייבין

לא נתאספנו להספיד ולקוננו. באנו להתייחד כאן עם זכרו של חברנו המנוח ולהבהיר לנו לעצמנו, כל אלה שהוא ועבדו עמו במחיצתו, ולאחריהם — שלא זכו לכך, את מפעלו, את הירושה הרווחנית, אשר הניח אחריו להיות לו לשם ולזוכר בין החיים, ואשר ציווה לנו להיות לנו לשאור תוסס ולגורם מדרבן להמשיך לטוטות את מסכת הדברים אשר בהם עסק כל ימי חייו.

כבר דובר כאן על מפעל חייו העיקרי, על המداع אשר העלה אותו

*) דברים שנאמרו באספת האזכרה בירושלים, שנערכה מטעם חברתו ומוסדות אחרים

כיום השלישי לפטירתו.

מוזוית נידחת ועשה אותו לאבן פינה במחקר הישראלי המחדש את נעוריו באرض הבחירה. במקצתו זה, במחקר הטופוגרפיה הארץ-ישראלית במקורות של אחר חתימת התנ"ך, לא הניח כמותו לא בישראל ולא בעמים. ואולם הדברים מעתים אלה ייוחדו לבחינה אחרת של עבודתו המדעית, לקלין ההיסטוריון. קלין היה איש הקטנות במלוא מובן של המלים האלה. ושבה גדול הוא. יש בו קטנות ועינוי תרות מרחקי-ארץ להקיף רוב תקופות ומרחבים לא ישוערו, והוא נכשל בפרטם רבים המבאים לידי טעות גם בכללים. ויש לקטן חרוץ, הנottenham עיניו בכל פרט ופרט, צובר וגונר קטנה וגדולה, ועינוי טחו מראות את היקף הכללי, את הכלל המחבר ולכד את כל הפרטים הקטנים ליש גדול וממשי, ורבות העצים לא יראה את העיר. קלין לא נמנה עם אלה ועם אלה. קלין הוקיר כל פרט קטן, לא היה דבר אשר לא נחשב עיניו לעסוק בו; אך מעולם לא עשה את הקטנות מטרה לשם עצמן. הוא ידע להפוך את הפליטים הקטנים, את דיקודקי העניות של המחקר ההיסטורי, ליסודות מוצקים לבנות עליהם פרשה חדשה, למצות מהם אוור חדש אשר יאיר בזורה בהתאם פינמות חשוכות בניבכי דברי ימי העם והארץ. העובדה הבוגדה, הפרט הקטן, התוספת החדש, שהעללה בחקרתו, לא שימשו לו מעולם ראש ועיקר בחקירה זו. הפרט לא היה יקר לו כפרט, לבנה בודדת במערכה. הוא ידע לעשותו תמיד חומר לבניין גדול יותר, לבנה בנדרבן חדש בהיכל הפצע.

בריותא של משמرات הכהנים הופכת בידו ליריעה נרחבת לשוזר עלייה לאחר זמן את פרשת חלוקת הארץ למחווזות; מאמרם בזודים של חז"ל המפוזרים ועירפה זה שמו הופכים תחת ידיו לפרשת חולדותיה של עיר ואם בגלי — צפורי המעטירה; ידיעה סתומה בירושלים, שורה אחת ותו לא, משמשת יסוד מוסד לחקיר הארכן הכנסת הפטיפסים המצויריים בבתי הכנסת בא"י. קלין היה אמן הציורפים ההיסטוריים-האפריגראפים. מי מאתנו לא למד את ספרי דברי-הימים שבתנ"ך;ומי מהוקריו א"י לא ידע את טבויות החותמות אשר בידיות הדים מטופף ימי בית ראשון. אבל רק בדעתו של קלין עלה קשר את הטביעה הידועה לאליךם נער יוכן עם יוקים ואנשי כזובא... מה היוצרים... עם המלך במלאתו... (דביה"א ד', כ"ב—כ"ג) ולפרוש לנגד עינינו פרשת תעשייה יהודית מלכנית בסוף ימי הבית הראשון. — והנה כתובות של קטקומבה יהודית ברומא ומעשייה מן המדרש המסופרת אגב אורחה והשתים מתקשרות בידיו האמונה של קלין לבר-יווחניס אשר מצפורי, וקרן פתואמית מגיחה ממפלטי מאות שעברו להגיה אוור חדש על פרט מפרט הגולגה העברית אשר ברומא במאות הראשונות לאחר החורבן. — והנה קרעי מכתבים עבריים הכתובים על גמי, קטעי הלכה, רמזי דברים מפרקן דר' אליעזר,

שברים ושברי-שברים ולגבי עינינו מתייצבת פרשת תעשייה יהודית חשובה, תעשיית-הנייר של עם הספר, אשר לא ידענו, וכליין הקימה לתחיה מנשיות הדורות.

ולא זו בלבד, אלא שקיין ידע לאגור את הידיעות החדשות, אשר דלה והעליה מן הקטעים ומן השברים, למשמרת עד עת מצוא; ואח"כ השתמש בהן כחומר לבניין נרחב. כך מצטרפים מחקרים טופוגראפיים, היסטוריים, בלשנים ומערכות החמורים האלה צומח וועלה לאחר זמן ספר מקיף תולדות היישוב היהודי בארץ ישראל; ולאחר זמן ארץ יהודה; ובכתובים השאיר למסורת גם את ארץ הגיל. זאת הייתה דרכו של המנוח במחקר.

ולא אוכל לסתום בלי לומר מלים אחדות על קליין האיש. כעובדתו כן אפיו: בשקט, בנחה, במתינות, בענווה ובأدיבותו של קליין ידעה כל הבדל בין אדם לאדם: בין פירחי סטודנטים לבין חוקרים מפורסמים, בין אדם מן השוק לבין תלמיד חכם שייצאו לו מוניטין.

וכן הייתה גם דרכו עובdotו עם חבריו במערכת. שנים עבודתנו המשותפת בעריכת הידיעות ואח"כ גם הספריה לידע הארץ היהינה תמיד זכרון נעים ופינה חמה בדברי ימי חיינו. רק מעטים הם האנשים אשר ידעו להסתגל כחברנו המנוח לעבודת גומלים פוריה לא חיכוכים, הסתగות שיש עמה לא רק תוכנה אישית. אלא גם השפעה אישית על השותפים לעובדה המדעית.

חוז"ל מסרו לנו: וכשותם שמואל הקטן תלו מפתחו ופנסו באדרונו מפני שלא היה לו בן. והוא ר"ג הוקן ור"א בן עזירה מספידין עלייו ואומרים: על זה ונאה לבבות על זה ונאה להתאבל; מלכים מתים ומניחים כתיריהם לבנייהם, עשירים מתים ומניחים עושר לבנייהם, שמואל הקטן נטל כל החמודות שבעולם והלך לו (מסכת שמחות, פ"ח).

אמנם, חברי רפואי שמואל קליין ז"ל נסתלק ורקח את תורהנו עמו, אבל מכל מה שצווה לנו לנחלתה — מופת חייו ודרךו הוא אולי הנכט היקר מכל: להמשיך חוקר במחקר ארצנו בשקט, בענווה, ללא רעש תופים ומצהלוות-חרועה. ותהי זאת נחמתם של בני-משפחתו השכולה.